

בזכות הפלוראליזם

לסופרי המאה ה-19 היה ברור, שאין לתת חיץ בין כתיבתו של סופר בעברית לבין כתיבתו בלעז. רוב הסופרים היו דו-לשוניים לפחות, ועולמם הרוחני נתגלה בכל עושרו, רק בעת שנבחן מכלול יצירתם. לעתים קרובות, כתיבתם בגרמנית; בידיש וכדי מגלה לקורא ביימינו ספרות עשירה ומלאה ויטאליות, שטלטלה את המציאות טלטלה עזה, ואילו כתיבתם בעברית קפואה ואנמית. בעיית ההפרדה בין הספרות העברית לספרות ישראל בלעז לא עלתה על הפרק, אלא עם תחיית השפה העברית והתחייה הלאומית בכלל. המחלוקת בין מחייבי העברית לבין חסידי היידיש, ומאוחר יותר "ריב הלשוניות", הביאו להקצנת עמדות ולחידוד יחסים מצד המחנות השונים, ובלהט העשייה והתחיה נעשו גם פעולות של הרס וסתירה. הקיצוניות הביאה, למשל, למחיקתם של סופרים, שלא כתבו עברית, מתולדות ספרותנו. סופרים, שעל-פי רקעם ומגם טבעי היה שיקתבם בשתי הלשוניות, נתבעו להחליט "הקנו או לצרנו".

היחיד, שגילה תבונה וחוש של פרספקטיבה היסטורית, באותם הימים סוערים, היה **ח"נ ביאליק**, שהועיד גם לספרות ישראל בלעז — ולא רק לספרות העברית — מקום בתכנית ה"כינוס" שלו. את הוצאתם של סופרי לעז אל מחוץ למחנה, ראה כצעד פזיו ובלתי-שקול; ואילו את שמירתם של סופרים אלה כנכס מנכסיה של האומה, ראה כגילוי של "פדיון שבויים".

את תפיסתו האינטגרטיבית של ביאליק המשיך **דב סדן**, שהעז לצדד בזכותה של "ספרות ישראל", לפלגיה וללשוניותה, עוד בשנות השלושים, בעיצומן של מחלוקות עזות. ממשיכה של הגישה האינטגרטיבית כיום הוא **גרשון שקד**, שהקדיש מחקר ליצירתם של סופרים יהודיים, שכתבו בגרמנית. **חנא שמרוק, שמואל ורסס, בנימין הרושובסקי, דן מירון** ואחרים נותנים מחילם לחקר ספרות יידיש ולחקר אותם סופרים עבריים, שחטיבה נכבדה ביצירתם נכתבה בידיש. מעט מאד נכתב על יצירתם של סופרים יהודים באמריקה, שלשון כתיבתם אנגלית.

האחרונים, מקומם בספרות האמריקאית איננו שולי כל עיקר; רובם תורגמו לעברית, והם מוקרים היטב לקורא העברי. אף על פי כן, סופרים יהודיים באמריקה לא זכו להפוך לתחום לגיטימי למחקר ולעיון, ולו אף מחקר משווע. מחקר ועיון כאלה היו מגלים כמה וכמה נקודות זיקה לספרות העברית, שנכתבה במקביל, אך גם סממנים מייחדים לא מעטים, האופייניים לספרות היהודית-האמריקאית ולא לספרות העברית. למשל, במשך שנים רבות לא זכינו לספרות העברית לתיאור מלא וחי של האם היהודיה הטיפוסית, שהיא דמות דומיננטית (תרתי-משמע) בספרות היהודית-האמריקאית. הספרות העברית מלאה דמויות של אבות, מכל גוני קשת הטיפוסים, בלא אם יהודיה עסיסית אחת לתיאובן. בשנים האחרונות, אולי בהשראת הספרות היהודית-אמריקאית, עוצבה גם דמותה של האם היהודיה בספרות העברית. פרשן פרוידיאני וינגיאני היה בודאי מוצא הסברים מעניינים לאנומאליה כזו.

בעיית התיחום וההגדרה בספרותנו היא בעייה קשה וסבוכה, ויש לה לעולם חריגים ויוצאי-דופן למיניהם. מה באשר לאותם סופרים יהודיים, שעולמם טול זיקה אל מורשתם ומסורתם! האם שייכותם הלאומית

זיוה שמיר

הופכת אותם באופן אוטומטי חלק מ"ספרות ישראל"? ומה באשר לאותם סופרים, מבני אומות העולם, שהיטיבו לתאר את החיים היהודיים מסופרים רבים בני דת-משה (**יוסף רות** ב"איוב", למשל)? ומה גורלם של סופרים, שאינם יהודיים, והסתפחו אל הספרות העברית (**אנטון שמאס**, למשל)? הקשיים שבהדרגה ובתיחום אינם חסרונים ופגם, לדעתי, כי אם דווקא ערובה לעניין ולמורכבות. גם על שאלת "מיהו יהודי?" טרם הצליחו לענות. הפרובלמטיקה הקשה והסבוכה של חינו, מבית ומחוץ, שהיא אבר-גוף בחיי היומיום ובחיים הפוליטיים, הופכת ל"אבן החכמים" כשמדובר בספרות ובאמנות: לאבן בעלת סגולות מיוחדות, ההופכת בלהטיה את הרגיל למופלא. ■

זיוה שמיר